

До разової спеціалізованої вченої ради
Донецького державного університету внутрішніх справ

ВІДГУК

опонента – доктора юридичних наук, доцента Макарової Олени Павлівни
на дисертацію Мішустіна Владислава Володимировича на тему «Методика
розслідування масових заворушень», подану на здобуття ступеня доктора
філософії за спеціальністю 081 Право

Дисертаційне дослідження Мішустіна Владислава Володимировича присвячене вивченню теоретико праксеологічних положень методики розслідування масових заворушень. Дослідником розкрито поняття та ознаки масових заворушень, узагальнено наукові дослідження та встановлено, що криміналістична характеристика масових заворушень охоплює дані про спосіб вчинення злочину, предмет протиправного посягання, особу правопорушника, особу потерпілого, обстановку вчинення злочину, типові сліди злочину; визначено особливості початкового етапу, проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування масових заворушень, зокрема слідчого огляду, допиту, освідування, пред'явлення особи для впізнання, слідчого експерименту, а також зосереджено увагу на видах та значенні судових експертиз, що призначаються у кримінальних провадженнях за фактом масових заворушень.

Вивчення змісту дисертації дає підстави стверджувати, що Мішустінін Владиславом Володимировичем розкрито низку актуальних питань, які знайшли відображення у висновках і пропозиціях, спрямованих на вдосконалення методики розслідування масових заворушень, надано рекомендації з метою підвищення ефективності діяльності органів досудового розслідування під час розслідування масових заворушень.

Актуальність теми дослідження. Масові заворушення є реакцією окремих громадян, груп або спільнот на процеси, які відбуваються у

суспільстві та державі. Причиною масових заворушень можуть стати як соціально-політичні, економічні або інші зміни, які є неприйнятними для окремих груп населення, так і різноманітні конфлікти, які виникають під час зіткнення інтересів політичних рухів, молодіжних субкультур або представників різних спортивних напрямків. Зважаючи на те, що масові заворушення є порушенням громадського порядку, вони представляють небезпеку для життя і здоров'я людей, та можуть призвести до тяжких наслідків у вигляді заподіяння тілесних ушкоджень, спричинення значних матеріальних збитків та пошкодження власності як окремих громадян, так і держави, загибелі людей.

Аналіз статистичних даних свідчить про те, що з 221 кримінального правопорушення вчиненого протягом 2013–2025 років повідомлення про підозру вручено 77 особам, а рішення щодо закінчення або зупинення досудового розслідування не прийнято у 160 кримінальних провадженнях, що підтверджує низький рівень розслідування кримінальних проваджень за фактами масових заворушень, недоліки під час проведення слідчих (розшукових) дій та недостатньо ефективну роботу працівників досудового розслідування щодо притягнення до відповідальності осіб, причетних до вчинення вказаних злочинів.

Наукова новизна та практична значущість дослідження виявляються у комплексному підході до формування методики розслідування масових заворушень. Автор детально аналізує елементи криміналістичної характеристики, алгоритм початкового та наступного етапів слідства, а також специфіку тактики проведення слідчих (розшукових) дій та призначення судових експертиз. Запропоновані рішення дозволяють підвищити ефективність досудового розслідування та суттєво оптимізувати часові ресурси слідчих підрозділів.

Окремої уваги заслуговує те, що розроблені автором рекомендації враховують сучасні реалії розвитку суспільства. У роботі зважено відображено трансформацію способів організації масових заворушень і

запропоновано алгоритм застосування сучасних засобів криміналістичної техніки для їх фіксації та розслідування.

Таким чином, результати дисертаційного дослідження мають чітко виражене теоретичне значення для науки криміналістики та вагому практичну цінність для правоохоронних органів.

Ступінь обґрунтованості й достовірність основних наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих в дисертації.

Рецензована робота є комплексним дослідженням, у якому наведено теоретичне обґрунтування та визначено практичні засади методики розслідування масових заворушень

У межах першого розділу (с. 28-90) автором систематизовано елементи криміналістичної характеристики масових заворушень та розкрито механізм їх вчинення. Другий розділ (с.93-136) успішно розв'язує завдання початкового етапу розслідування через визначення обставин, що підлягають встановленню, формування типових слідчих ситуацій, версій та відповідних тактичних рішень. Третій розділ (с.141-191), який є завершальним етапом дослідження, пропонує алгоритми проведення слідчих (розшукових) дій, насамперед слідчого огляду й допиту, а також особливості призначення судових експертиз у кримінальних провадженнях цієї категорії.

Значна частина сформульованих наукових положень є новими для вітчизняної криміналістики, певна кількість рекомендацій спрямована на вдосконалення чинних підходів, а окремі теоретичні засади дістали свого подальшого обґрунтованого розвитку.

Обґрунтованість висновків проведеного дисертаційного дослідження підтверджуються опрацюванням нормативно-правових актів та наукових праць, а також емпіричними даними, які складають результати опрацювання та узагальнення судових вироків, винесених у період з січня 2020 року по січень 2026 року судами України за ст. 294 КК України, статистичні дані Офісу Генерального прокурора про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх розслідування, звіти та узагальнення МВС України, НП України,

зведені дані опитування працівників органів досудового розслідування НП України.

Тема наукового дослідження є актуальною і практично значущою, що підтверджується зв'язком з науковими програмами, планами і темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України від 14 вересня 2020 року № 392/2020); Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року (Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019); тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020-2024 роки (Наказ МВС України від 11 червня 2020 року № 454; Наказ МВС України від 26 грудня 2022 року № 848); тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2025-2029 роки (Наказ МВС України від 21 травня 2024 року № 326); пріоритетного напрямку наукових досліджень «Фундаментальні та прикладні проблеми наукового забезпечення боротьби зі злочинністю в Україні» Стратегії розвитку Національної академії правових наук України на 2021–2025 роки, затвердженої постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 26 березня 2021 року №12-21; тематики науково-дослідної роботи Донецького державного університету внутрішніх справ на 2020–2024 роки «Теоретичні та практичні проблеми державотворення, реформування права та 20 правоохоронної системи в контексті євроінтеграційного вибору України» (№0120U105582).

Проведене дослідження дозволило дисертанту вирішити низку теоретичних та практичних проблем методики розслідування масових заворушень. Метою дисертації визначено отримання наукових результатів на основі вивчення теоретичних і практичних положень методики розслідування масових заворушень. Для досягнення мети дослідження поставлено завдання, які в повному обсязі розкриті та викладені у висновках дисертації.

Обґрунтованість й достовірність основних наукових положень, висновків і рекомендацій забезпечується комплексним використанням

сучасних методів наукового пізнання, які відповідають меті, завданням, об'єкту та предмету дослідження. У процесі дослідження використовувались загально-наукові, емпіричні та спеціально-юридичні методи наукового пізнання. Системний підхід (системно-структурний метод) надав можливість вивчити методiku розслідування масових заворушень як сукупності компонентів, категорій та понять: криміналістична характеристика (підрозділ 1.2, 1.3), початковий етап розслідування (розділ 2), обставини, що підлягають встановленню (підрозділ 2.1), типові слідчі ситуації та версії (підрозділ 2.2.), особливості проведення слідчих (розшукових) дій (розділ 3), проведення судових експертиз (підрозділ 3.3). Аналіз як метод використовувався при вивченні криміналістичної характеристики масових заворушень та її структури (підрозділ 1.2, 1.3), методи індукції та дедукції використано під час формулювання основних висновків (висновки до розділів та загальні висновки). Логіко-семантичний метод дозволив визначити зміст понять «масові заворушення», «криміналістична характеристика», «механізм масових заворушень», «обставини, що підлягають встановленню», «типові слідчі ситуації», «слідчий огляд», «судова експертиза». Формально-логічний метод надав можливість проаналізувати основні положення кримінального законодавства (підрозділ 1.1) та кримінального процесуального законодавства щодо процесуальних положень розслідування масових заворушень, проведення слідчих (розшукових) дій та судових експертиз (підрозділ 3.1, 3.2, 3.3). Статистичний метод сприяв вивченню та узагальненню звітів МВС України, НП України, Офісу Генерального прокурора.

Наукові положення та результати, винесені на захист, відзначаються належним рівнем новизни, мають обґрунтований характер та системно розкривають заявлену тему, що конкретизується у таких здобутках: *вперше:*

– обставини, що підлягають встановленню, викладено у вигляді алгоритму залежно від етапу досудового розслідування: 1) на етапі отримання повідомлення про кримінальне правопорушення або інші події

встановлюються обставини, що характеризують подію кримінального правопорушення (які протиправні дії вчинено; чи має протиправне діяння ознаки злочину, передбаченого ст. 294 КК України) та обставини, що характеризують обстановку вчинення злочину (час, місце); 2) на початковому етапі розслідування встановлюються: обставини, що характеризують особу злочинця (характеристика особи злочинця, його дані та ознаки; наявність організатора масових заворушень; дії кожного із учасників масових заворушень; організований характер вчинення масових заворушень); обставини, що характеризують суб'єктивну сторону злочину (мотив; мета; умисел); обставини, що характеризують спосіб вчинення злочину (підготовка; механізм вчинення злочину; приховування протиправних дій; використання зброї та інших предметів як зброї; знаряддя і засоби вчинення злочину); обставини, що характеризують наслідки злочину (відомості про потерпілих осіб; характер негативних наслідків масових заворушень (матеріальна, моральна або фізична шкода); 3) на подальшому етапі встановлюються обставини, які впливають на кримінальну відповідальність особи (обставини, які обтяжують покарання; обставини, які пом'якшують покарання або виключають кримінальну відповідальність; визнання вини);

– в контексті методики розслідування масових заворушень виокремлено тактичні завдання, які полягають у з'ясуванні обставин вчинення масових заворушень: 1) встановити місце, час та обставини масових заворушень; 2) виявити та вилучити знаряддя та засоби, сліди злочину, речі та предмети зі слідами злочину; 3) встановити свідків та потерпілих, отримати від них показання щодо обставин масових заворушень та їх наслідків; 4) встановити та затримати осіб, причетних до вчинення масових заворушень; 5) отримати фактичні дані, що свідчать про організованість масових заворушень, характер спілкування між учасниками, спосіб підтримання зв'язку та розмежування функцій і завдань між злочинцями; 6) встановити мету масових заворушень; 7) з'ясувати факт попередньої підготовки до масових заворушень; 8) з'ясувати характер

негативних наслідків масових заворушень (матеріальна, моральна або фізична шкода);

– запропоновано застосування сучасних засобів криміналістичної техніки – 3D сканування з метою виготовлення 3D моделей, а також можливостей безпілотних літальних апаратів з метою проведення фото- та відеофіксації. Встановлено, що 3D сканування місця події та окремих його об'єктів дозволяє виготовити 3D модель, яка в повній мірі відображає характеристики та параметри об'єктів огляду, їх взаємне розміщення, ознаки та будову. Створення 3D моделей місцевості сприяє об'єктивному і точному відображенню обстановки, детальній фіксації розташування об'єктів, слідів та ознак руйнувань, пошкоджень, вибухів, підпалів, а також забезпечує можливість його подальшого перегляду та аналізу слідчими та учасниками СОГ, перевірці отриманої у ході розслідування інформації;

– розроблено типовий план допиту свідків під час розслідування масових заворушень, який охоплює такі відомості: 1) анкетні дані допитуваної особи; 2) інформація щодо присутності свідка на місці вчинення масових заворушень; 3) інформація, що характеризує подію масових заворушень; 4) інформація щодо осіб, які брали участь у масових заворушеннях; 5) інформація щодо наслідків масових заворушень;

удосконалено:

– поняття «масові заворушення» та ознаки масових заворушень, до яких належать: 1) масовий характер – участь у масових заворушеннях значної кількості осіб – натовпу (від десятків до сотень і тисяч осіб) серед яких є активні учасники масових заворушень, які характеризуються особливою агресивністю та зухвалістю; 2) масові заворушення є результатом активних, безконтрольних та умисних дій натовпу, що спрямовані на порушення громадської безпеки і порядку та умисного вчинення кримінальних правопорушень; 3) грубе порушення громадської безпеки, що загрожує життю і здоров'ю осіб, вчинення насильства над особою; 4) порушення громадського порядку, що супроводжується активними

протиправними діями натовпу у вигляді погромів, підпалів, знищення майна, захоплення будівель або споруд, опору представникам державної влади; 5) об'єктом посягання масових заворушень є суспільні відносини, що гарантують безпеку життю і здоров'ю людей, нормальне функціонування органів державної влади, дотримання прав і свобод громадян; 6) значна суспільна небезпека масових заворушень полягає у вчиненні протиправних дій агресивним натовпом із застосуванням зброї або предметів, які можуть бути використані як зброя з метою вчинення насильства над особою, завдання тілесних ушкоджень, а також здійснення погромів, підпалів та пошкоджень, що несе загрозу для життя і здоров'я людей; 7) масові заворушення призводять до тяжких та особливо тяжких наслідків у вигляді насильства над особою, завдання тілесних ушкоджень та загибелі людей.

– механізм вчинення масових заворушень – це складний динамічний процес, що охоплює комплекс дій злочинців щодо організації та підготовки масових заворушень (їх безпосереднього вчинення та приховування у вигляді протидії розслідуванню, заперечення участі та причетності до масових заворушень), а також взаємодія із потерпілими та вплив навколишній обставин на вчинення масових заворушень. До механізму масових заворушень віднесено: 1) дії злочинців (комплекс дій з підготовки, вчинення, приховування масових заворушень та протидії розслідуванню); 2) дії потерпілих (взаємодія потерпілого зі злочинцем); 3) вплив навколишніх обставин та умов на вчинення масових заворушень.

– типові слідчі ситуації під час розслідування масових заворушень: 1) отримано інформацію з оперативних джерел про планування та організацію масових заворушень, проведення підготовки до їх вчинення; 2) отримано інформацію про вчинення масових заворушень, але на момент прибуття слідчо-оперативної групи протиправні дії припинено, учасники заворушень відсутні на місці події; 3) отримано інформацію про те, що мирне зібрання громадян (мітинг, демонстрація, похід, спортивний захід), про яке завчасно повідомлено органи державної влади переросло у масове заворушення; 4)

отримано інформацію про початок масових заворушень, яким передувало вчинення кримінального правопорушення або конфліктна ситуація;

дістало подальшого розвитку:

– типові способи вчинення масових заворушень: 1) організація масових заворушень (створення сприятливих умов для зібрання людей та наростання конфлікту, розповсюдження інформації для провокування масових заворушень; попередня підготовка, підбір учасників та розмежування функцій і завдань між ними; пошук або виготовлення знарядь та засобів; провокація натовпу до вчинення злочинних дій); 2) активні та безконтрольні дії натовпу (вчинення сукупності активних злочинних дій окремими особами у натовпі, що виражається у агресивній поведінці, направлених на порушення громадської безпеки та порядку, передбачає застосування вогнепальної або холодної зброї, вибухових пристроїв, запалювальних сумішей, палиць та інших предметів з метою пошкодження майна або завдання тілесних ушкоджень іншим особам, підпалів та підривів, захоплення адміністративних будівель та руйнування об'єктів цивільної інфраструктури, вчинення насильства та опору представникам правоохоронних органів); 3) протидія розслідуванню (надання неправдивих показань, знищення доказів, погрози і залякування свідків та потерпілих, заперечення участі у масових заворушеннях);

– криміналістична характеристика масових заворушень – сукупність узагальнених даних, що визначають ключову для криміналістичної методики структуру масових заворушень, характеризують її основоположні елементи (спосіб, особа злочинця, обстановка, сліди, знаряддя та засоби, наслідки, потерпілий) та на практиці надають слідчому орієнтовну інформацію щодо злочинця та способу вчинення масових заворушень, що забезпечує визначення напрямку та тактики розслідування. Криміналістична характеристика масових заворушень охоплює спосіб вчинення злочину; предмет протиправного посягання; особу правопорушника; особу потерпілого; обстановку вчинення злочину; типові сліди злочину;

– класифікація судових експертиз подається залежно від об'єкта дослідження: 1) живі особи, трупи – судово-медична експертиза; 2) місце вибуху, вибухові пристрої, запалювальні суміші, боєприпаси – вибухотехнічна експертиза; 3) транспортні засоби – транспортно-товарознавча; 4) зброя – балістична експертиза; 5) місце пожежі, речові докази – пожежно-технічна експертиза; 6) сліди-відображення, знаряддя вчинення злочину – трасологічна експертиза; 7) відбитки пальців – дактилоскопічна експертиза.

Повнота висвітлення результатів дослідження в опублікованих працях. Основні положення та висновки, що сформульовані в дисертації відображено в чотирьох наукових публікаціях у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, три – у збірниках тез наукових доповідей, оприлюднених на міжнародних науково-практичних конференціях.

Таким чином, отримані та сформульовані положення, висновки, викладені у тексті дисертації достатньою мірою апробовані здобувачем.

Оцінка оформлення дисертації та академічної доброчесності. Дисертація Владислава Володимировича Мішустіна відповідає вимогам чинного Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12.01.2022 р. Оформлення дисертації «Методика розслідування масових заворушень» здійснено відповідно до вимог Міністерства освіти і науки України. Зміст роботи логічний, виклад матеріалу послідовний. Відсутній академічний плагіат та порушення правил академічної доброчесності.

Теоретичне і практичне значення результатів дослідження. Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені у дисертації наукові результати дослідження у формі висновків та рекомендацій впроваджено та можуть бути використані у: науково-дослідній

сфері – для подальшого вивчення методики розслідування масових заворушень, розв’язання проблемних питань та проведення наукових досліджень з теоретичних і практичних аспектів організації і тактики розслідування масових заворушень; законотворчій діяльності – з метою оновлення та удосконалення чинного законодавства у питаннях протидії, виявлення та розслідування масових заворушень; практичній діяльності правоохоронних органів України – під час розслідування масових заворушень та проведення занять зі службової підготовки, спрямованих на підвищення професійного рівня працівників органів досудового розслідування; освітньому процесі – під час викладання навчальних дисциплін у закладах вищої освіти, а також при підготовці навчальних програм, посібників та підручників.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту роботи.

Позитивно оцінюючи дисертаційне дослідження Владислава Мішустіна слід виділити такі дискусійні положення та зауваження:

1. У роботі запропоновано структуру криміналістичної методики, яка охоплює криміналістичну характеристику масових заворушень, початковий етап розслідування та проведення слідчих (розшукових) дій під час розслідування масових заворушень, проте відсутнє методологічне обґрунтування принципів формування такої структури криміналістичної методики. Дисертантом не визначено критерії, покладені в основу побудови вказаної методики, а також не аргументовано вибір та послідовність структурних елементів методики розслідування із проведенням аналізу видових і міжвидових криміналістичних методик, розроблених у сучасній криміналістичній науці.

2. У розділі 1 (підрозділ 1.2, 1.3) узагальнено наукові дослідження щодо криміналістичної характеристики масових заворушень та встановлено, що криміналістична характеристика масових заворушень охоплює дані про спосіб вчинення злочину, предмет протиправного посягання, особу правопорушника, особу потерпілого, обстановку вчинення злочину, типові

сліди злочину. У криміналістиці загальновизнаним є існування між елементами криміналістичної характеристики кореляційних зв'язків, які сприяють побудові слідчих версій. Дисертантом недостатньо приділено уваги аналізу таких кореляційних зв'язків між вказаними елементами криміналістичної характеристики, зокрема існування інформаційних взаємозв'язків між способом вчинення злочину, особою правопорушника, обстановкою та типовими слідами злочину.

3. У розділі 3 дисертаційного дослідження розглянуто окремі аспекти проведення слідчого огляду, допиту, освідчування, пред'явлення особи для впізнання, слідчого експерименту, призначенню судових експертиз при розслідуванні масових заворушень. Потребує розгляду питання щодо місця та значення проведення негласних слідчих (розшукових) дій під час розслідування масових заворушень з метою документування діяльності організаторів та активних учасників щодо підготовки до проведення масових заворушень.

4. Проблемним аспектом розслідування масових заворушень є встановлення організаторів та активних учасників масових заворушень, зокрема з'ясування та доведення ролі кожного із них при вчиненні злочинів. Водночас, у дисертаційному дослідженні даному питанню не приділено достатньої уваги. Доцільним є надати окремі криміналістичні рекомендації щодо встановлення організаторів та активних учасників масових заворушень, фіксації їх злочинних дій та особливостей доказування ролі кожного із вказаних учасників.

Не зважаючи на вказані дискусійні положення та зауваження дисертація Владислава Мішустіна заслуговує на позитивну оцінку, має наукову та практичну цінність.

Висновки про відповідність дисертації встановленим вимогам

1. Дисертаційна робота Мішустіна Владислава Володимировича на тему «Методика розслідування масових заворушень» за своєю актуальністю, ступенем наукової новизни, рівнем обґрунтованості, а також науковою і

практичною значущістю отриманих результатів повністю відповідає спеціальності 081 «Право». Проведене дослідження виконано з дотриманням установлених вимог до кваліфікаційних наукових праць на здобуття ступеня доктора філософії та відповідає положенням «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (із змінами).

2. Дисертація відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами), а також «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44.

3. З огляду на відповідність дисертації встановленим нормативним вимогам, належний рівень наукової новизни, теоретичну та практичну значущість отриманих результатів, її автор – Мішустін Владислав Володимирович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Офіційний опонент:

**професор кафедри криміналістики
та судової експертології
навчально-наукового інституту № 1
Харківського національного університету
внутрішніх справ**

доктор юридичних наук, доцент
8 липня 2026 року

Олена МАКАРОВА